

I sommeren 1991 udkom *A Shakespeare Music Catalogue*. Oxford, Clarendon Press. 5 vols., hvis tilblivelse den nordiske bidrager, musikbibliografen Nanna Schiødt redegjorde for i *Magasin*, 4. årg. nr. 2, 1989. I fortsættelse heraf giver hun her nogle indtryk af, hvad man kan få ud af dette storværk.

Musik og Shakespeare

af cand.mag. Nanna Schiødt

The cloud-capp'd towers, the georgeous palaces,
The solemn temples, the great globe itself,
Yea, all which it inherit, shall dissolve,
And, like this insubstantial pageant faded,
Leave not a rack behind: We are such stuff
As dreams are made of, and our little life
Is rounded with a sleep.
(The Tempest, 4. akt)

A Shakespeare Music Catalogue udkom i 5 bind i sommeren 1991.

I *Magasin* 1989 beskrev jeg mit arbejde med at finde det skandinaviske stof til katalogen rundt omkring i de nordiske lande. Hvad mon der er fundet andre steder i verden fra Shakespeares tid og til 1988? Hvad mon katalogen som helhed kan fortælle?

Som medarbejder kan jeg huske, at jeg i starten undrede mig over de mange detaljer af ikke-musikalsk relevans, der skulle inkluderes i registreringen. Nu kan man se, at disse har givet en kulturhistorisk synsvinkel til den Shakespeare-relaterede musik, uden hvilken værket ville have været kedeligt.

Der er utroligt mange facetter i katalogen, ikke blot udtrykt i de mange indekser, der åbner dørene, men også når man nærlæser de enkelte indgange, af hvilke der er 21362 i musikkatalogen og 3232 i bibliografien. Komponister, skuespillere, førsteopførelser, instruktører, koreografer, dirigenter, og oversættere er med overalt, og det er de mest forunderlige oplysninger, man støder på.



Globe teatret, som man nu er ved at rekonstruere på samme sted, hvor Shakespeares The Globe i sin tid lå.

Antal opsætninger med musik. Alle Shakespeares skuespil

Det kunne være interessant at se, hvor ofte der har været sat musik til Shakespeares 43 skuespil, når de har været opført på scene, film, radio og TV.

I katalogen er der foran hvert eneste skuespil angivet, hvor Shakespeare selv ønskede musik, men det er ikke ensbetydende med, at det er blevet fulgt til punkt og prikke af instruktører og komponister. Rækkefølgen, som ses nedenfor, undrer nok ikke. De stykker, man bedst kender, har også hyppigst været i hænderne på en komponist. Eller er det måske, fordi de har været ledsaget af musik, at man kender dem bedst?

Antal indgange	Shakespeares titel
1763	Twelfth night or What you will
1724	A midsummer night's dream
1632	As you like it

1608	The tempest
1406	The tragedy of Hamlet, Prince of Denmark
1130	The tragedy of Romeo and Juliet
895	The tragedy of Macbeth
886	The tragedy of Othello, the Moor of Venice
750	The merchant of Venice
663	Much ado about nothing
537	The tragedy of King Lear
501	Love's Labour's Lost
491	The winter's tale
475	The taming of the shrew
468	The merry wives of Windsor
460	Measure for Measure
454	Cymbeline
323	The tragedy of Julius Caesar
319	The two gentlemen of Verona
309	The tragedy of Richard the Third
280	The tragedy of Antony and Cleopatra
279	The famous history of the life of Henry the Eighth
247	The comedy of errors
229	The first part of Henry the Fourth
169	The second part of Henry the Fourth
167	The tragedy of Coriolanus
166	The passionate pilgrim
165	The tragedy of King Richard the Second
154	The life of Henry the Fifth
153	The history of Troilus and Cressida
106	All's well that ends well
90	The life of Timon of Athens
86	The life and death of King John
72	Pericles, Prince of Tyre
44	The second part of Henry the Sixth
43	The tragedy of Titus Andronicus
41	The first part of Henry the Sixth
38	Venus and Adonis
37	The third part of Henry the Sixth
17	The two noble kinsmen
15	The Phoenix and Turtle
14	The rape of Lucrece
2	A lover's complaint

De 154 sonetter er sat i musik 1408 gange. Favorit-sonetterne er "Shall I compare thee to a summer's day" (no.18) og "Music to hear" (no.8). Danske komponister har sat musik til dem begge samt til flere andre sonetter. Richard Simpson, en engelsk komponist der døde i 1876, har sat musik til alle 154 sonetter, nogle af dem flere gange.

Antal opsætninger af Helligtrekongers aften

Man kan også kigge på, hvor mange gange skuespillene er blevet opsat i de forskellige lande, *med* musik, vel at mærke, da de jo også er opført mange gange uden musik.

Jeg har valgt *Helligtrekongers aften*. Her kommer USA ind som nummer ét med 150 opsætninger. Det skyldes vel det engelske sprog og det store land.

Derefter kommer Tyskland med 137 opførelser. Der har altid været en stor Shakespearetradition i Tyskland. Danske forfattere rejste til Tyskland omkring 1800 og oplevede Shakespeare ved at se stykkerne og i det litterære samvær med deres tyske kolleger. - Danmark importerede tyske teaterkompagnier i slutningen af 1700-tallet, som hos de adelige familier på Fyn opførte Shakespeare på tysk. Det siges også, at englænderne først rigtigt forstod flere af Shakespeares stykker, da tyskerne havde oversat (udlagt) dem.

Derefter kommer England med 101 opførelser, USSR 32, Tjekkoslovakiet 25, Polen 25, Schweiz 17, Østrig 17, Australien 15, Canada 14, Sverige 13, Frankrig 10, Jugoslavien 10, Danmark 9, Skotland 8, Italien 7, Ungarn 5, Belgien 5, Rumænien 4, Holland 4, Japan 4, Finland 3, New Zealand 3, Bulgarien, Norge, Kina og Litauen 2, Island, Irland, Filippinerne, Uruguay og Argentina 1.

Disse tal kan give en mistanke om, at der ikke alle steder har været lige stor velvillighed til at besvare Shakespeare-centrets spørgeskemaer, og i de tilfælde, hvor centrets medarbejdere har været på stedet, er der fundet mere materiale, end hvor man har måttet basere efterforskningen på korrespondance.

Antal opsætninger med musik for 3 af skuespillene

Hvis man prøver at se på antallet af opførelser gennem de 400 år, er der kun få tvivlsomme overleveringer af musik fra den allerførste tid. Man diskuterer, om Thomas Morley og Robert Johnson har sat musik til Shakespeares stykker, eller om Shakespeare har valgt deres allerede komponerede musik.

Det har iøvrigt undret mig og generer mig stadig, at den første opførelse af Shakespeare herhjemme først er i 1811, da Claus Schall og Galeotti sætter balletten *Romeo og Giulietta* op på Det kgl. Teater. Hvorfor var kong Christian IV ikke i forbindelse med Shakespeares skuespiltrup under

sine Englandsbesøg og inviterede dem til København under de mange festligheder, han holdt? Måske var det mest musik, der interesserede ham, og måske var der ikke mange, der forstod engelsk i København? Jeg har i hvert fald endnu ikke kunnet finde så tidlige spor af Shakespeare herhjemme.

I slutningen af 1600-tallet blev Henry Purcells musik brugt ved opførelser af Shakespeare, men han komponerede ikke direkte til nogen af stykkerne.

I 1700-tallet begyndte Shakespeare endelig at blive kendt på fastlandet, hvor bl.a. Bach-sønnerne, Dittersdorf, Haydn og Salieri komponerede Shakespeare-musik.

I 1800-tallet tog romantikerne fat, og i vort eget århundrede er opførelser med musik blevet mere og mere hyppige, ligesom de har spredt sig fra scenen til alle medier og genrer.

Jeg har valgt at se på 3 skuespil for at undersøge antallet af opsætninger gennem tiderne: Hamlet, Romeo and Juliet og Timon of Athens:

<u>Tidsrum</u>	<u>Hamlet</u>		<u>Romeo</u>		<u>Timon</u>	
	%		%		%	
-1699					4	7,7
1700-99	6	1,1	5	1,2	2	3,8
1800-99	34	6,0	21	5,0	2	3,8
1900-19	21	3,7	8	1,9	2	3,8
1920-29	20	3,5	15	3,6	2	3,8
1930-39	23	4,1	20	4,8	4	7,7
1940-49	44	7,8	28	6,7	3	5,8
1950-59	82	14,5	67	16,0	3	5,8
1960-69	110	19,4	78	18,6	11	21
1970-79	129	22,8	81	19,3	11	21
1980-89	98	17,3	96	22,9	8	15,4
Ialt	567		419		52	

“Timon of Athens, the Man-Hater”, var den første af de 3, der blev opført, men har ikke siden tiltrukket mange. Romeo har tiltrukket flere og flere, mens Hamlet er gået lidt tilbage i 80-erne.

Komponister

I katalogen er der næsten lige så mange komponister, som der er kompositioner. Der er f. eks. 415 forskellige komponister til de 469 scenemusik-kom-

13372 Olivier, Laurence. [—]. MS [1940]. Incidental music. First performed [Geary Theatre], San Francisco, 8 April 1940 (see 13479 for further details). The programme for this production states that the 'Original music [was composed] by Mr. Steinert and Mr. Olivier'. According to a letter of Vivien Leigh, quoted by Felix Barker in *The Oliviers* (London: Hamish Hamilton, 1953), p. 167, Olivier composed 'his own entrance music for Romeo. Now he's going to compose mine for Juliet'.

Laurence Olivier og Vivien Leigh mødtes på Kronborg som Hamlet og Ophelia lige før 2. verdenskrig og blev forelskede i hinanden. I dette eksempel fra *A Shakespeare Music Catalogue* ses det, at de bl.a. senere optrådte som Romeo og Julie.

positioner til Romeo og Julie, og det er ikke mange af dem, man kan finde i almindelige musikleksika. I hvert fald ikke Laurence Olivier, der engang komponerede musikken til sig selv og Vivian Leigh som Romeo og Julie.

Det har ikke altid været morsomt for kendte komponister at skulle underordne sig så stærk en tekst som et Shakespeare-skuespil. Så blev der jo ikke lagt så meget mærke til deres musik. Måske er det derfor, at så mange mindre kendte personer har afprøvet deres talenter i skuespilmusikken. Mendelssohns musik til *En Skærsommernatsdrøm* er den eneste, der virkelig er blevet stående, ligesom vi herhjemme stadig har Rungs og Heises dejlige sange. Jeg kan også nævne anmeldelsen af *Macbeth*, der blev opført på Det kgl. Teater i 1817, som priser Weyses musik, "uden hvilken Macbeth ville have været alt for uhyggelig".

Ud af både bibliografien og katalogen kan man læse, hvor optaget komponisterne har været af Shakespeare. Ikke alene har de ladet sig inspirere til at skrive færdige kompositioner, helst ikke underlagt selve skuespillet, men flere af dem har i årevis drømt om at komponere selvstændig musik, operaer el. lign. inspireret af et af hans skuespil, men har måttet opgive og er ikke nået længere end til udkast, evt. et par sange eller en ouverture.

Det kendteste eksempel er Verdi (1813-1901), der gennemførte *Macbeth* (1847) *Otello* (1887) og *Falstaff* (1893), men opgav *Kong Lear*, fordi scenen på heden var for stærk, og ligeledes opgav *Hamlet*, fordi "this masterpiece of English theatre" forekom ham endnu sværere at gengive i musik. *Romeo og Julie* fik Verdi komponeret første akt af, men han følte sig for gammel (i 1890 da han var 77 år) til at kunne gøre den færdig. *Falstaff*, et af hans mesterværker, har åbenbart passet bedre til hans gemyt. Den komponerede han, da han var 80.

Også Tjajkovskij prøvede på at skrive en opera over *Romeo og Julie* i 20 år, men det lykkedes ikke.

Svenskeren Kurt Atterberg (1887-1974) bearbejdede *Stormen* gennem et helt liv. Han begyndte med scenemusik i 1921, omarbejdede og brugte den flere gange ved opsætninger i de følgende årtier. I 1948 komponerede han den som opera, og flere gange, helt op til 1965, fortsatte han med at komponere suite baseret på sit allerede foreliggende materiale. Mendelssohn opgav kampen med *Stormen*.

Richard Wagner gjorde to forsøg på at lave en opera med Shakespeare-emne. Mozart fik en libretto til *Stormen* i oktober 1791, som han døde i december. Librettoen blev derefter givet til Dittersdorf, men han ville lave for mange ændringer i teksten, så operaen endte med at blive komponeret af Friedrich Fleischmann ca. 1796.

Alle, der arbejder med kataloger og bibliografier, håber på at få det hele med. Som regel lykkes det ikke. For eksempel er denne sang ikke kommet med i katalogen. PH skrev den til Dagmarreyven i 1941 inspireret af de sidste ord i denne artikels indledende Shakespeare-citat. Kai Normann Andersen har komponeret musikken.

Til-gi jeg sir et let-sin-digt ord. Det er kløgt at De forstår det straks.

Ba-re en hyl-dest til den-ne jord. For vi har jo kunden sam-me slags.

Ver-den har nu ha-det mer end nok. Vi kan kun be-sun-re med at el-ske.

Selv i den jor-di-ste kær-lig-hed lig-ger vå-ben med et rag-na-rok. J dit

kor-te liv er hver ti-me dyr hvert se-kund, et dyrt se-kund. Du

glem-mer vel ik-ke at å-re-ne ryr. Se på dit ur. Vi-ser-ne flyr. Hold dig

vå-gen ven. Vo-res lil-le liv slut-tes in-de af en søvn.

Vi er af sam-me stof, som drøm-me gø-res af, det sto-re tom-me rum. søvn.



Utallige er de koreografer, der har omsat Shakespeares ord til bevægelse. Den første herhjemme var Galeotti, i 1811. Komponisten Claus Schalls kone dansede Julie, og Bournonvilles far, Antoine, var Romeo. Dette billede er fra John Neumeiers version 1971 til Prokofieffs musik, opført i København i 1974.

Schumann skrev i adskillige breve begejstret om sine planer for en *Romeo*-opera, uden at det nogensinde blev til noget, og Stravinskij havde skitser til *Love's Labour's Lost*, men det løb ud i sandet. I 1975 var der stærke rygter om, at Elton John planlagde en rock-opera med David Bowie som Ophelia, men det blev ved rygterne.

Shakespeares tekster er måske for stærke? Ofte synes jeg, de bedst udtrykkes i balletter, som der er mange af i katalogen, men tit, som i tilfældet Neumeier, er musikken valgt af koreografen fra allerede eksisterende kompositioner og ikke komponeret til balletten, så de er ikke med i katalogen.

For at bevare deres musik for eftertiden har komponisterne i mange tilfælde skabt orkestersuites eller klaverstykker af "døgnfluemusikken", som man godt kan kalde skuespilmusikken. Derved opnår de, at deres musik spilles ved koncertopførelser og evt. indspilles på plade og derved bliver mere udødelig. Måske bliver musikken ovenikøbet trykt. Det blev de bedste sange af Rung og Heise, når de havde været opført med succes på Det kgl. Teater.

Orkesterstykker blev siden i mange tilfælde brugt som grundlag for koreografi til Shakespeare-balletter. Det gælder f. eks. Tjajkovskijs ouverture til *Romeo og Julie* (længere nåede han som ovenfor anført ikke), skrevet 1869 og brugt 14 gange til balletter, bl.a. af Birger Bartholin (Paris 1937) og Poul Gnatt (New Zealand 1955).

Selv om Shakespeare i flere af skuespillene kun har anført få musikangivelser, har stykkerne alligevel inspireret mange til at komponere musik i alle genrer. - Nogle kompositioner er inspireret af scener i skuespillene, andre af enkeltpersoners karakterer (Caliban, Ariel, Ophelia), andre igen af replikker. Dette gælder f.eks. Ture Rangströms Improvisationer for klaver over "We are such stuff as dreams are made on" fra 4. akt i *Stormen*. Den replik har også inspireret Vaughan Williams i sidstesatsen af hans 6. symfoni. - Tit sættes Shakespeare-citater over enkeltsatser eller foran hele kompositioner.

For mange komponister har inspirationen efter læsning af Shakespeare været mere almen, og er stadig genstand for diskussion, hvad man kan se i bibliografien. Beethoven skulle således have været inspireret af *Stormen* i *Appassionata* og af sidste scene i *Romeo og Julie* i sin strygekvartet op. 18,1.

En mand med det dristige navn William Shakespeare, blev så optændt af at se Ernesto Rossi spille Hamlet, at han gik hjem og komponerede en ouverture for lutter blæsere i 1874. Den blev dog først opført i 1902 i London med komponisten selv som dirigent.

Genrernes skiften gennem tiderne

Jeg har omtalt romantikken, hvor man ofte skar i eller tildigtede eller lavede om på Shakespeares tekst: Den var lidt for uhyggelig og for uartig for den tids mennesker, inclusive komponisterne.

I 1930'erne og 40'erne tog jazzmusikerne fat på Shakespeare. I New York satte James Van Heusen *En skærsommernatsdrøm* op som "Swingin' the Dream", hvor både Louis Armstrong og Benny Goodman's sextet med Fletcher Henderson og Lionel Hampton og et Jitterbug chorus deltog. Ligeledes komponerede Duke Ellington flere ting inspireret af Shakespeare.

Rock-operaer og musicals kom i store mængder i 60-erne og 70-erne, f. eks. Bernsteins "West Side Story" (*Romeo og Julie*), Cole Porters "Kiss me Kate" (Trold kan tæmmes) og Rock-operaen "Kronberg:1582" (*Hamlet*) fra 1972, der i New York 1976 skiftede navn til "Rockabye Hamlet" og endelig i Los Angeles versionen i 1981 blev kaldt "Somethin's Rockin' in Denmark".

966 Schering, Arnold. *Beethoven in neuer Deutung I. Die Shakespeare-Streichquartette, Op. 74, Op. 95, Op. 127, Op. 130, Op. 131. Die Shakespeare-Klaviersonaten, Op. 27 Nr. 1, Op. 27 Nr. 2, Op. 28, Op. 31 Nr. 1, Op. 31 Nr. 2, Op. 54, Op. 57, Op. 111. Die Schiller-Klaviersonate, Op. 106.* Leipzig: C. F. Kahnt, 1934, 118 pp.

Claims Beethoven composed five string quartets and eight piano sonatas with these plays in mind: *Hamlet, Henry VIII, Lear, Macbeth, Merchant, Merry Wives, Dream, Much Ado, Othello, Romeo, Shrew, Tempest, and Winter's Tale.* For objections to Schering's claims see 949 and 958.

Review: R. Steglich, *Zeitschrift für Musik* 101 (Nov. 1934): 1094.

967 Schering, Arnold. *Beethoven und die Dichtung: Mit einer Einleitung zur Geschichte und Ästhetik der Beethovendeutung.* Hildesheim: Georg Olm, 1973, 620 pp.

Links Beethoven and *S, passim.* {1st edn., 1936.} For objections to Schering's claims see 949 and 958.

Utroligt hvad Shakespeare efter nogens mening har inspireret til. Her har Arnold Schering ment at kunne påvise inspirationen i en række af Beethovens kompositioner. Påstandene blev selvfølgelig imødegået og diskuteret, hvilket man også kan se i bibliografi-bindet.

949 Blom, Eric. *Beethoven's Pianoforte Sonatas Discussed.* New York: Da Capo Press, 1968, viii + 251 pp.

Doubts Arnold Schering's claim (see 966 and 967) that string quartets and piano sonatas were inspired by *S's* plays, pp. 31-313. {227th edn., 702.}

958 MacArdle, Donald. 'Shakespeare and Beethoven'. *Musical Times* 105 (April 1964): 260-261.

Composer's knowledge of *S.* Author doubts Arnold Schering's claim (see 966 and 967) that string quartets and piano sonatas were inspired by *S's* plays. Victor Standing, in a letter to editor of *Musical Times* 105 (June 1964): 439, suggests a connection between *S's* last plays and Beethoven's late quartets.

Danse af alle arter har også været komponeret over navne og citater fra Shakespeare. Det begyndte allerede sent i 1800-tallet. Meget pudsigt er forfatteren til en anmeldelse af Shakespeare-katalogen i *Times Literary Supplement*, august 1991, blandt de over 20,000 indgange i katalogen faldet over vor egen Leo Mathiesens foxtrot "To be or not to be" fra 1943, som blev brugt som omslag på Det kongelige Biblioteks *Magasin* i 1989. Overskriften til Brian Vickers' anmeldelse er iøvrigt "Something rocking in Denmark".

Bibliografien

I litteraturbindet om Shakespeare og musik er der mange spændende og ejendommelige ting at læse. Skribenter har sammenlignet Hamlet med

Don Juan, Tryllefløjten med Stormen, Wagners Tristan og Isolde med Romeo og Julie. De har beskrevet indflydelsen af Beethovens Shakespeare-læsning på hans klaversonater og strygekvartetter.

En mængde litteratur er der selvfølgelig om Verdi og hans Shakespeare-operaer.

Claus Schall, hvis balletmanuskripter findes på Det kongelige Bibliotek, ses i bibliografien at være behandlet i en tysk disputats fra 1930 af Julius Friedrich. Den er trykt i Berlin. I det hele taget kaster bibliografien meget lys over katalogen.

Både katalog og bibliografi er velforsynede med indexer. Der er f. eks. et med ca. 1000 musikforlag fra hele verden. Et med titler og førstelinier af sange på alle sprog. Et med komponister, arrangører og udgivere, samt et med biblioteker og institutioner med Shakespearemateriale.

Katalogen medtager også, hvad der ligger i periferien af, hvad man ville godtage som inspireret af Shakespeare.

Der er desuden et afsnit om kompositioner, som man i arbejdet med denne katalog har bevist absolut ikke har noget at gøre med den store forfatter.

Der er åbenbart ingen grænser for, hvad Shakespeare kan bruges til. I Hamlet-afsnittet under indgang 3907 fandt jeg: Busch, Siegfried: Tuba or not Tuba. Composition for solo jazz tuba. 1973. Det tog mig lidt tid at finde ud af, hvad den titel bestilte dér.

Dette var blot en lille mundsmag på, hvor spændende det er at gå på opdagelse i "A Shakespeare Music Catalogue". Den er iøvrigt blevet forslået af Anthony Burgess til *the Observer* og er antaget som en af deres "Books of the Year".

Bryan N.S.Gooch and David Thatcher: A Shakespeare Music Catalogue.
Vol.1: The catalogue of music: "All's well that ends well" - "Love's Labour's Lost". 703 s. 70 £. 0 19 8129416
Vol.2: "Macbeth" - The Taming of the Shrew" 798 s. 70 £. 0198129424.
vol.3: "The tempest" - "The two noble kinsmen", The sonnets, The poems, Commemorative pieces, Anthologies. 681 s. 60 £. 0198129432
Vol.4: Indices. 350 s. 60 £. 0198129440
Vol.5: Bibliography. 308 s. 40 £. 0198129459
Oxford: Clarendon Press.